

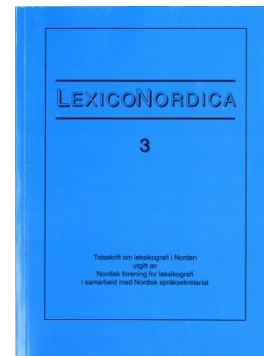
LexicoNordica

Forfatter: Karl Johan Danell

Anmeldt værk: Jeannie Enwall og Ruth Lötmarker. 1995. *Fransk-svensk ordbok*. Stockholm: Natur och Kultur.

Kilde: LexicoNordica 3, 1996, s. 223-229

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Karl Johan Danell

Jeannie Enwall och Ruth Lötmarker: *Fransk-svensk ordbok*. Stockholm: Natur och Kultur 1995 (XIV + 1007 sid., 55.500 uppslagsord och 34.500 fraser enligt förord).

Allmänt

En fransk-svensk ordbok är ett generellt instrument som kan användas på mycket olika sätt av olika målgrupper. Grundskoleelever, gymnasister, universitetsstuderande, lärare, översättare och andra specialiserade kategorier har varierande behov. Även en individuell användare utnyttjar den på helt olika sätt om han läser en Maigret-roman jämfört med om han ska sätta sig in i ett franskt affärskontrakt.

Vad efterfrågar då användaren? Olika användare, och även samma användare vid olika tillfällen, kan ha ganska motsägande önskemål: Å ena sidan bör ett fransk-svenskt lexikon vara innehållsrikt, i idealfallet innehålla alla ord man söker, samt ge alla polysemiska och fraseologiska valörer som annars skulle vara svåra att lista ut. Å andra sidan finns det nackdelar med ett mycket omfångsrikt lexikon – det är dyrare, mer besvärligt att ta med till skolan eller på resan, och mer tidsödande att konsultera.

I stort är det ändå inte alltför kontroversiellt hur ett generellt lexikon av ett givet omfång bör utformas – uppslagsorden och frasemen väljs rimligen efter sin frekvens, kanske i någon mening intuitivt vägd mellan normalprosa (ungefär tidningsspråk med sina olika subgenrer), vardagsspråk/talspråk och vetenskapligt och litterärt språk. Eftersom vägningen aldrig kan bli vetenskapligt "objektiv", så ter det sig ganska ofruktbart att mer exakt diskutera om det ena eller andra gränsfallsordet ska stå med eller inte; lexikonet är inte en rent vetenskaplig produkt utan ett verktyg för praktiskt bruk.

I Sverige har vi mycket länge saknat moderna tvåspråkiga franska lexika – de båda klassiska verken Hammar: *Svensk-fransk ordbok* och Vising: *Fransk-svensk ordbok*, som nytryckts ett otal gånger, härrör från 30-talet och är naturligtvis idag hopplöst föråldrade. Att de ändå användes åtminstone in på 80-talet visade bara den pinsamma bristen på nyare ersättare.

Det är desto mer glädjande att äntligen sådana börjar komma. För några år sedan kom den enligt min mening förträffliga Franska Ordboken från Esselte i ett behändigt format: både svensk-fransk och fransk-svensk del i en 500 sidors volym med totalt ca 80.000 ord och

fraser. Den fransk-svenska ordbok från Natur och Kultur, som här ska recenserar, är en åtskilligt mer omfattande volym. Vid en direkt jämförelse med *Petit Robert* (1993) visar den sig innehålla i det närmaste lika många uppslagsord, men kortare artiklar och färre fraser.

En första viktig fråga är om den ska åtföljas av en svensk-fransk ordbok, vilket vore ytterst tacknämligt (ingenting härom avslöjas i förordet). Det är uppenbart att var och en som på någon nivå frekventerar ett främmande språk (som turist, som studerande eller lärare, som specialiserad översättare) mycket snabbt kommer att behöva lexikon i båda riktningarna, och ett aldrig så välgjort verk i bara en riktning kommer att kännas som en torso.

Om även en svensk-fransk del är planerad, så skulle vi alltså, efter femtio års väntan, äga lyxen att kunna välja mellan ett mindre och ett större komplett och modernt alternativ.

Att utbudet tidigare har varit magert framgår också av den här aktuella bokens bibliografi, omfattande en sida, där den nyssnämnda Franska Ordboken är det enda citerade fransk-svenska eller svensk-franska lexikonet.

Uppläggning och disposition

Ordbokens uppläggning är i stort sett traditionell, vilket säkerligen är vad användarna önskar. Enligt förordet täcker boken

det allmänna ordförrådet i dagens franska, inklusive många nytillkomna ord inom kultur och samhällsliv. Det äldre språket, speciellt det litterära, är emellertid också väl representerat. Dessutom finns starka inslag av fackspråk från områden som ekonomi, juridik, medicin, teknik, naturvetenskap och humaniora. Bland speciella ordkategorier vill vi därutöver nämna egennamn (historiska, geografiska), titlar på litterära och musikaliska verk, ord från språkområden utanför Frankrike och anglicismer.

Ett ansevärt antal specialister har anlåtats för att granska resp. fackord, en värdefull säkerhetsåtgärd.

Till de sedvanliga avsnitten med bruksanvisning, förkortningar, uttalsbeteckningar och själva ordboken har fogats några nya inslag: franska oregelbundna verb (säkerligen något som många användare gärna ser), specialartiklar (se nedan), och vidare gastronomiskt ABC, vintermer, druvsorter, EU-termer och ordspråk. Alla dessa tycker jag försvarar sin plats genom att ge lite krydda åt ordboken.

Bokens målgrupp är uppenbarligen svenskar eller personer med mycket goda kunskaper i svenska. Man kan förmoda att franskspråkiga personer som studerar svenska (en mindre, men inte försumbar grupp)

också är intresserade. Det finns dock inga avsnitt särskilt avsedda för att underlätta användningen för dem (t.ex. bruksanvisning på franska, lista på svenska oregelbundna verb).

Bruksanvisning

Liksom förordet är bruksanvisningen mycket kort och koncis. Det blir överskådligt för den praktiske användaren. Dock får man inga svar på mer principiella frågor, t.ex. om hur urval gjorts inom den svåra och viktiga fraseologin.

Artiklarnas struktur

Artiklarna är traditionellt utformade, så som normalanvändaren säkerligen önskar, med uppslagsord, uttal, ordklassangivelse och därefter, i numrerad följd, de olika översättningarna till svenska ord och frasem. En nyttig detalj är att oregelbundna ordstammar, som *eut*, *fut*, *ir-* står som uppslagsord med hänvisning till grundformen.

Utformningen av typografi och layout är tydlig och läsarvänlig, enligt min icke professionella bedömning.

En liten parentes: Artikeln *aigle* har en något underlig struktur; i ordningsföljd ges betydelse 1. 'pulpet', 2. 'havsgös' 3. 'pappersformat', och först därefter, med markeringen SB *m, f* (substantiv mask och fem) 'örn, örnhona'. Skälet till denna ordning tycks vara att de ord som endast är maskulina ges först (men hur är det med havsgöshonor?). Men för praktiskt bruk är naturligtvis betydelsen 'örn' den dominerande och borde komma först.

Specialartiklar

En nyhet är att man lagt in 30 specialartiklar om "grammatiska" ord som, enligt förordets formulering, "har en rikedom på betydelser och fraseologi som brukar resultera i att vanliga ordboksartiklar blir oöverskådliga". Det är en bra och lovvärd idé, och dessa artiklar har blivit mer överskådliga genom typografin – de inleds med en liten innehållsförteckning, som sedan återtas med siffror eller tydliga rubriker. Själva innehållet skiljer sig sedan inte så mycket från en vanlig artikel, med uppräknings av olika betydelsenyanser och frasem, men en ansats till syntaxregler finns.

Jag granskade närmare specialartiklarna *aller* och *en*. Artikeln *aller* är på det hela taget välgjord. Man kan alltid ha olika åsikter om hur grupperingen av valörer ska göras. Både den syntaktisk-semantiska klassificeringen och urvalet av valörer och frasem är nödvändigtvis subjektiva och besvärliga. Så t.ex. ges *tout va bien* under betydelsen ' fungera, gå', medan den närliggande nyansen av *aller* i *aller de mal en pis* återfinns under 'bildlig betydelse'. Det sistnämnda uttrycket är f.ö. kanske inte det vanligaste för att uttrycka betydelsen ifråga: enligt mitt corpusmaterial (tidningstexter, skönlitteratur m.m.) och även min intuition är *de plus en plus mal* vanligare. Vidare blandas semantisk och syntaktisk klassificering: efter 10 avsnitt med olika semantiska valörer kommer 11 'konstruktioner med **en**', 12 'med gérondif' och 13 'konstruktioner med **y**'. Eftersom ordbokens mål i första hand är praktiskt kan man dock inte kritisera denna blandning av olika typer av kriterier, om den är till hjälp för brukaren.

Specialartikeln om *en* har däremot blivit ett olycksfall i arbetet. De två homonymerna (prepositionen och pronominaladverbet) behandlas i en enda artikel, och genom typografiska korrekturmissar (för det kan väl inte vara avsikten) hamnar pronominaladverbet som en underavdelning av prepositionen, och därtill utan rubrik i artikeln, vilket rimligen måste förvirra användaren.

Även i denna artikel kan man naturligtvis diskutera urval och klassificering: frasen *en l'an 2000* ges, men inte den långt mer frekventa typen *en 1996, en 2010* – även *en 2000* förekommer i min corpus, och mitt tips är att denna kortare variant kommer att slå igenom helt, av "ekonomiska" skäl, nu när vi hastigt närmar oss sekelskiftet.

Jag skulle ha föredragit att man inte som skett buntade ihop det mycket klart definierade fallet där prepositionen *en* anger 'material' (*ce bracelet est en or*) med mer svårklassificerade och disparata fall som *la même valise en plus grand* och t.o.m. *ils correspondent en français*.

När det gäller specialartiklarna inställer sig frågan mer generellt hur mycket syntax ett lexikon ska innehålla (liksom grammatiker kan fråga sig hur mycket ordkunskap och fraseologi en skolgrammatik bör ta upp). Gränsen mellan syntax, fraseologi och vokabulär är suddig, och placeras på olika sätt av olika lingvistiska och psykolingvistiska skolor, vilket gör att inget klart svar kan ges. Det är välkänt att grammatikens kapitel om t.ex. prepositioner och adverb brukar vara sorgebarn, eftersom det i hög grad är fråga om vokabulär och fraseologi, och grammatikern låter mer eller mindre implicit förstå att detta måste läras in genom textstudier, eller i lexikon. Lexikografen å sin sida har spegelvända bekymmer, eftersom prepositioner och adverb också i hög grad ingår i syntaxen. Svårigheten kan illustreras med en av de definitioner som ges för pronominaladverbet *en* i specialartikeln:

13 som ersättningsord för **de** + substantiv, infinitiv eller hel sats (motsvaras i svenskan av olika prepositioner och pronomen; ibland saknas dock svensk motsvarighet) med (på, över) det (den, dem)

Man kan inte säga att denna "syntaxregel" är felaktig, men den kan knappast vara begriplig för den som inte redan inhämtat kunskaper om *en* i en betydligt fylligare grammatisk framställning.

Trots svårigheterna är själva idén med specialartiklar en välkommen innovation. De är en förbättring i åskådlighet jämfört med andra lexikon – det är inte författarnas fel att frekventa grammatikord svårligen låter sig hanteras lexikografiskt.

Särskilda problem

Egennamn. Enligt förordet har man lagt vikt vid egennamn, men ingenting sägs om vilka principer som styr urvalet, som rimligen måste vara mycket restriktivt med tanke på mängden egennamn. Man kan gissa att det särskilt gäller kända eller frekventa namn som skiljer sig påtagligt mellan språken (*Aristote, Charlemagne, Gothenbourg* och även *Picsou!*). Däremot förstår jag inte meningen med att ta upp ett namn som *Guadeloupe*, som ju har samma form på svenska.

Titlar. I förordet poängteras att man lagt in titlar på litterära och musikaliska verk. Jag roade mig med att spontant skriva ner de mest berömda titlar som jag subjektivt kom fram till. Av dessa fanns endast *La nausée* och *Le père Goriot* med (under *nausée* resp *père*) medan jag inte hittade *A la recherche du temps perdu, La comédie humaine, Eugénie Grandet, Le misanthrope, Le barbier de Séville, L'étranger* eller *Clair de lune* (det sista kunde ju vara endera Beethoven eller Debussy!). Jag menar dock att författarnas restriktivitet är klok – det är svårt att se vilken användare som kan ha någon större glädje av dessa titlar i lexikonet. Passusen i förordet borde alltså strykas.

Förkortningar. Ett stort antal förkortningar, även mycket moderna, tas upp. Några exempel inom politiken: EAO, CEE, CEEA, CEI, CECA, CE, UEM. De som står i den särskilda listan på EU-termer finns även i den generella ordboken. Detta är tacknämligt, eftersom användaren mycket lätt glömmer bort appendix utanför huvuddelen. Några exempel från universitetsväsendet: CNRS, DEUG, ENA, UFR, UER, UV.

Dataord. För att se hur ordboken klarat ett område med många nya ord har jag letat efter datatermer. Resultatet är i stort positivt: jag hittade t.ex. *curseur, didacticiel, disque, disquette, imprimante, laser* (med

imprimante à -- och *platine --*), *lecteur* (bl.a. 'diskettstation'), *lecteur CD-ROM*, *logiciel*, *modem*, *méga-octet*, *carte à puce*, *puce*, *système d'exploitation* (under *exploitation*), *tableur*, *traitement de texte* (under *texte*, inte under *traitement*).

Däremot saknas *Internet*, *Email*, *CD* och *CD-ROM* (dessa heter ju detsamma på svengelska och vållar därför inga nämnvärda problem) liksom *kilo-octet*. *Octet* följs till att börja med av den underliga översättningen 'data oktett' före den normala termen 'byte'.

Disque dur hittar man inte under *disque*, bara under *dur*. Detta stämmer med vad som sägs i förordet, nämligen att "lexikaliserade ordgrupper" mestadels står under det senare ledet (*ruban adhésif* under *adhésif*), men det är en princip som förefaller mig leda till en del ointuitiva placeringar.

Fraseologi. För att ta ett stickprov på fraseologin i ordboken har jag undersökt artiklarna *jour* och *journée*, två ord som jag tidigare studerat (se Danell 1995). Det visar sig att de flesta frasem som jag hade hittat i min corpus också återfinns bland ordbokens totalt ca 40 frasem (*l'ordre du jour*, *l'autre jour*, *un beau jour*, *à un de ces jours*, o.s.v.). Ordboken ger också flera frasem som inte fanns i min relativt begränsade corpus (*mettre fin à ses jours*, *c'est du tous les jours*). Vissa av dessa kan nog misstänkas vara omoderna (*donner à qn ses huit jours*, *le flambeau du jour*), men behövs vid läsning av äldre litteratur.

I något fall kan översättningen ifrågasättas: *à jour* 'a dato' hjälper knappast en normalbildad svensk.

Några i corpusen relativt frekventa frasem saknas i boken: *tenir à jour*, *d'un jour à l'autre*, *jour et nuit*, *du jour au lendemain*, *A chaque jour suffit sa peine*, *en début (fin) de journée*. Detta kan knytas till två generella problem som ännu så länge saknar klara lösningar inom lingvistik. Hur definieras ett frasem? Och ska en ordbok av detta slag endast ta upp franska frasem som är svåra att genomskåda för en svensk? I så fall är det ju riktigt att utelämna *jour et nuit* som direkt motsvarar 'dag och natt'. Men då borde samma sak gälla *un beau jour* 'en vacker dag'. Om den principen gäller, så skulle författarna av en svensk-fransk ordbok få ha en ganska annorlunda princip: i det fallet bör man sträva efter att ta upp franska frasem som är svåra att aktivt komma på, även om de är transparenta.

Konklusion

Man kan alltid, som jag ovan gjort, diskutera principer för urval av ord och fraser, och man kan peka på enstaka detaljer som kan förbättras. Men sådana petitesser är försumbara jämförda med det faktum att det

nu finns ett länge efterlängtat modernt stort fransk-svenskt lexikon, gediget och väl genomarbetat. Man kan bara lyckönska författarna till att ha slutfört ett mödosamt arbete, och be en stilla bön om att energin och resurserna så småningom ska kunna räcka till även för en svensk-fransk del.

Litteratur

- Danell, K.J. 1995: *Le phénomène de concurrence en français moderne*, Acta universitatis umensis, Umeå Studies in Humanities 123. Umeå.
Franska Ordboken 1989. Solna: Esselte Studium.
Hammar, Th. 1936: *Svensk-fransk ordbok*. Stockholm.
Le nouveau petit Robert 1993: Dictionnaires le Robert. Paris.
Vising, J. 1936: *Fransk-svensk ordbok*. Stockholm.